

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ В РОБОТАХ ІНСТИТУТУ «ДІПРОМІСТО»

За 85 років існування інституту «Діпромiсто» в його творчому здобутку відобразилися майже всі напрямки розвитку містобудування, об'ємного архітектурного та ландшафтнього проектування, інженерно-транспортного забезпечення поселень, реконструкції як окремих об'єктів, так і цілих архітектурних ансамблів. При цьому, завжди значна увага приділялась не тільки суто проектній роботі але і створенню наукового підґрунтя для здійснення проектних та містобудівних робіт, питанням їх нормативного забезпечення. Серед основних напрямків роботи інституту необхідно виділити цілу низку робіт з територіального (регіонального) планування. В переліку робіт інституту – Генеральна схема планування території України, схеми планування території більшості областей України, велика кількість схем планування окремих адміністративних районів та їх частин.

Біля першоджерел виконання робіт з територіального планування, які довгий час носили назву «схема районного планування» та «проект районного планування», стояли такі видатні фахівці Діпромiста як Д.І. Богорад та А.С. Ізраїлевич. При цьому, як і в інших галузях містобудування, в діяльності інституту завжди здійснювався принцип наступності поколінь. Естафету виконання таких робіт прийняли В.І. Нудельман, Г.Й. Фільваров, С.О. Гринберг, Е.Ю. Бочковський, Н.Ф. Лиштаєва. Вже наприкінці ХХ та початку ХХІ ст. до цієї діяльності долучилися Ю.М. Білоконь, Ю.М. Палеха, І.Н. Тополянська, Г.В. Айлікова, Т.В. Губенко. При цьому фахівцями інституту постійно вдосконалювався механізм та методика виконання робіт з територіального планування.

Інститут «Діпромiсто» в різні часи оперативно реагував на необхідність вирішення нагальних проблем розвитку територій на державному, регіональному та місцевому рівнях, надаючи проектні пропозиції з вирішення цих проблем містобудівними методами. У зв'язку з цим, інститутом розроблялися не тільки комплексні проекти з планування території, але і окремі галузеві схеми.

Так, в середині 60-х років минулого сторіччя авторський колектив інституту розробив «Схему розміщення промисловості на території

УРСР» під керівництвом Д.І.Богорада [1]. В ті ж часи був розроблений проект «Зона впливу Кременчуцького водосховища» (головний архітектор проекту О.М.Трикаш), а в 70–80-ті роки – «Зона впливу Київського водосховища». В 80–90-ті роки розроблялися «Територіальна комплексна схема охорони природи Південно-Східного узбережжя Криму» (ГАП О.В.Кравчук), та «ТЕРКСОП західного узбережжя Криму» (ГАП А.П.Ловенгард, В.А.Ісаков). При розробці цих проектів інститут здійснював співробітництво з рядом наукових колективів, у тому числі, з науковцями екологічного факультету Сімферопольського університету, ЦНИИПградостроительства (Москва), Лабораторії космічного моніторингу (Москва), та інших. Наприкінці минулого сторіччя творчі колективи архітектурно-планувальних майстерень Діпроміста брали участь в розробці схем розвитку туризму в окремих регіонах України, а також «Зведеної схеми розвитку туризму в Україні». В той же час авторські колективи інституту в співробітництві з архітекторами суміжних держав брали участь в розробці проектів розвитку прикордонних територій Польщі, Угорщини, Румунії. Так, в 2001 році в Шацьку був проведений міжнародний семінар з питань розвитку туризму, в якому, крім представників України, брали участь фахівці з Польщі та Великобританії. Особлива увага на семінарі приділялась особливостям розвитку туризму на прикордонних територіях.

Фахівці транспортного відділу на чолі з Е.В.Шаповаловим виконали проекти по проходженню територією України міжнародних транспортних коридорів.

У різний час існування інституту його колектив брав активну участь в розробці проектів, пов'язаних з переселенням населення, що постраждало від природних та техногенних катастроф. Так, після землетрусу в Спітаку фахівці Діпроміста брали участь в розробці проектів нових поселень для розміщення населення, що постраждало; після Чорнобильської катастрофи в інституті велась активна робота по виконанню «Комплексної схеми переселення населення, що постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС», у рамках якої виконувались планувальні розділи та генеральні плани окремих поселень.

Ще за часів Радянського Союзу інститут завжди надавав творчу допомогу в розробці проектів регіонального планування територій інших республік СРСР: в Діпромісті свого часу виконувались проекти планування території Таджикистану (керівник Л.Г.Рибалов) та Казахстану, а також півострова Мангишлак (керівник Г.Й.Фільваров).

Характерно, що в 2013 році інститутом спільно з творчим колективом казахських фахівців також виконувались роботи по схемі планування території Республіки Казахстан (керівник Ю.М.Палеха) [2].

Особливі завдання постали перед колективом Діпроміста в питаннях регіонального планування з набуттям Україною незалежності. По-стало питання визначення нової методології та розробки нової методики виконання цих робіт в умовах переходу до ринкових відносин в епоху постіндустріального розвитку. Першою розробкою такого плану робіт у нових умовах стали «Концепція та Схема планування території Черкаської області», де авторський колектив, спираючись як на власний, так і міжнародний досвід, запропонував нові підходи до відповідних розробок.

Характерною рисою для цієї роботи було те, що в ній визначалися рамкові умови освоєння території, які були пов'язані з вичерпністю того, чи іншого ресурсу територій і направлені на його відродження, або обумовлені санітарно-гігієнічними якостями території і направлені на їх покращення. В роботі вперше були визначені території під розвиток екологічної мережі і побудовано регіональний екологічний каркас, відповідно до якого визначалися заходи по покращенню екологічного стану території. При цьому, побудова екологічного каркасу в проектних розробках Діпроміста спиралася на наукові розробки М.Ф.Реймерса [3], І.К.Бистрякова та ряду інших видатних вчених.

У 1997 році в Черкасах був проведений міжнародний семінар з питань територіального планування, в якому активну участь брали представники різних регіонів України та колишніх республік СРСР. На семінарі було розглянуто та схвалено нові підходи виконання робіт з регіонального планування, запропоновані фахівцями Діпроміста. Після семінару зав'язались творчі зв'язки з колективами проектних інститутів Білорусі, Молдови, Росії та Інститутом економіки міста (Москва).

Методика виконання робіт з планування територій постійно вдосконалювалася і наступною регіональною розробкою, що була виконана за новою методикою, стала Концепція та Схема планування території Волинської області. Цікаво, що при виконанні Схеми планування території Волинської області вперше в Україні на регіональному рівні було здійснене визначення зон геопатогенного ризику та геосолюберогенних зон. Цей фактор, поряд зі станом природного середовища, екологічною ємністю території, забезпеченістю природними ресурсами, є складовою оцінки території регіону з точки зору її придатності для містобудівного розвитку. Особливу роль цей фактор відіграє за необхідності приймати рішення щодо розміщення небезпечних виробництв, сельбищних територій, зон стаціонарної рекреації, тощо.

Знаковою роботою державного рівня для інституту «Діпромісто» стала Генеральна схема планування території України, яка була викона-

на під керівництвом Ю.М.Білоконя за участю багатьох фахівців інституту і в якій були закладені основні принципи сталого розвитку країни та її окремих регіонів. У цій роботі вперше були запропоновані принципи децентралізації управління регіонами на базі містобудівних заходів, що необхідно для досягнення сталого розвитку країни, збалансованого розвитку економічної, соціальної, екологічної складових.

Інститут «Діпромiсто» на сьогодні є лідером в розробці проектів з державного та регіонального планування. На його рахунок схеми планування території практично всіх областей України та АР Крим, схеми планування окремих адміністративних районів та їх частин.

Як показав аналіз зарубіжного досвіду, проектні розробки Діпромiста регіонального рівня в частині формування екологічного каркасу в значній мірі випередили подібні розробки, що здійснювались в інших державах. Так, в Німеччині набуто значний практичний досвід в проектуванні та здійсненні в натурі резерватів природних ландшафтів для збереження та відтворення місцевої флори та фауни. Однак цей досвід може розглядатися тільки як перший етап побудови екологічного каркасу, де створені резервати будуть відігравати роль біосфероформуючих вузлів. Без побудови повного екологічного каркасу зі створенням коридорів – зв'язків з іншими елементами екологічної мережі, їх територіальними межами та встановленням режимів використання різних елементів екологічного каркасу, тільки створення резерватів не зможе здійснити значний вплив на покращення стану оточуючого середовища та відтворення природних ресурсів. У той же час, самі ізольовані резервати без зв'язків з іншими елементами екомережі можуть зазнати суттєвої деградації. Тільки побудова повного екологічного каркасу окремих регіонів, інтегрованого в екологічний каркас держави, суміжних держав та континентів може забезпечити збереження та відтворення екологічного ресурсу.

Хотілось би також зупинитись на такому аспекті діяльності інституту, як участь в конкурсних проектах, як місцевих, так і міжнародних, де колектив інституту займав престижні місця.

Це і конкурс на центр Лівобережжя (Київ) – керівник творчого колективу О.Н.Рапопорт, конкурс на забудову площі Калініна (нині майдан Незалежності) – головний архітектор проекту – П.П.Кучмаренко, конкурсний проект на забудову центру Оболоні – головний архітектор проекту А.П.Ловенгард. До міжнародних конкурсів можна віднести такі, як забудова центрів міст Уральська та Гур'єва (ГАП П.П.Кучмаренко), забудова центру Чимкенту (Казахстан) та Ново-західного району Алма-Ати (керівники Є.Дубинський та Є.Ю.Лішанський, ГАП А.П.Ловенгард),

конкурс-семінар на розробку району Гоцлав у Варшаві (керівник – Ю.М.Дубинський, ГАП – П.П.Кучмаренко), конкурс на забудову центру Астани (керівник – Ю.М.Білоконь, ГАП – В.Б.Черненко).

Сьогодні перехід до ринкових відносин, до зміни каналів і форм необхідних для розвитку ресурсів, поставили перед регіонами і окремими населеними пунктами проблему самовизначення в загальній системі міжрегіональних відносин. При цьому, загальновідомо, що для регіональних систем розселення характерні специфічні склад та зв'язки окремих компонентів, які в конкретних сполученнях та комбінаціях не вивчаються і не конструюються ніякою іншою наукою, крім містобудування. В зв'язку з цим, роботи з планування території сьогодні набувають особливого значення, адже в них важливо правильно передбачити і направити розвиток регіону, означивши в кожному конкретному випадку передумови його розвитку.

Сподіваємось, що і в подальшому розробки Діпромiста не втратять свою актуальність і стануть базою для подальшого розвитку території держави.

Список літератури

1. Богорад Д. И. Конструктивная география района. Основы районной планировки. – Москва: Мысль, 1965. – 407 с.
2. Палеха Ю.М. Участь ДП УДНДПМ «Діпромiсто» імені Ю.М.Білоконя в розробці генеральної схеми організації території Республіки Казахстан – важливий досвід виконання містобудівної документації на загальнодержавному рівні. // Досвід та перспективи розвитку міст України. – 2012 – №22. – С. 59–67.
3. Реймерс Н. Ф. Экологизация. Введение в экологическую проблематику. — М.: Изд-во РОУ, 1992. — 121 с.